Usnesení velkého senátu Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2014, sp. zn. 31 Cdo 1170/2012, ECLI:CZ:NS:2014:31.CDO.1170.2012.1

Číslo: 30/2015

Právní věta:

Ztratí-li fyzická osoba, po níž se žalobce domáhá uhrazení své směnečné pohledávky, v průběhu řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu způsobilost být účastníkem řízení, je třeba zkoumat míru odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem (§ 470 obč. zák.) již v souvislosti s rozhodováním o tom, zda a s kým bude v řízení pokračováno (§ 107 o. s. ř.).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 10.12.2014

Spisová značka: 31 Cdo 1170/2012

Číslo rozhodnutí: 30

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Dědické řízení, Podmínky řízení, Směnečný a šekový platební rozkaz, Způsobilost být účastníkem řízení

Předpisy: § 107 odst. 1 o. s. ř.
§ 107 odst. 2 o. s. ř.
§ 107 odst. 5 o. s. ř.
§ 175 o. s. ř.
§ 470 odst. 1 obč. zák.
§ 470 odst. 2 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobou podanou u Krajského soudu v Brně dne 16. 6. 2006 se žalobce P. K. (dále jen „původní žalobce“) domáhal, aby mu žalovaný D. S. (dále též jen „původní žalovaný“) zaplatil 880 000 Kč s 6% úrokem (z částek a za období specifikovaná v žalobě) a směnečnou odměnou ve výši 2933 Kč. Žalobu odůvodnil tvrzením, že původní žalovaný převzal směnečné rukojemství za zaplacení celkem šestnácti směnek vlastních, vystavených J. R. dne 17. 1. 2003 na řad původního žalobce, znějících vždy na směnečný peníz ve výši 55 000 Kč, přičemž na směnky nebylo doposud ani výstavcem, ani směnečným rukojmím zaplaceno ničeho. Současně navrhl, aby soud o žalobě rozhodl směnečným platebním rozkazem.

Proti směnečnému platebnímu rozkazu ze dne 26. 9. 2006, jímž soud prvního stupně návrhu původního žalobce vyhověl, podal původní žalovaný v zákonné lhůtě námitky. V nich namítal, že jednak výstavce již směnky zaplatil, jednak směnky nebyly směnečnému rukojmímu předloženy k placení a povinnost „platit směnečný závazek" mu proto nevznikla.

V průběhu řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu soud prvního stupně zjistil, že jak původní žalobce (dne 9. 12. 2009), tak původní žalovaný (dne 1. 6. 2007) zemřeli.

Usnesením ze dne 20. 9. 2011 K r a j s k ý s o u d v Brně rozhodl, že v řízení bude pokračováno namísto původního žalobce se žalobkyněmi (výrok I.) a namísto původního žalovaného s M. S. (výrok II.).

Přitom zdůraznil, že na základě dohody o vypořádání dědictví, schválené usnesením Okresního soudu Brno – venkov ze dne 20. 6. 2011, nabyly pohledávky ze směnek, o jejichž zaplacení v dané věci jde, rovným dílem žalobkyně a usnesením ze dne 18. 3. 2009 Městský soud v Brně potvrdil nabytí dědictví po zůstaviteli D. S. (jako jedinému dědici) M. S. Jelikož povaha dané věci umožňuje v řízení pokračovat, rozhodl soud prvního stupně podle ustanovení § 107 odst. 1 a 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, o tom, že v řízení bude pokračováno s uvedenými osobami jako s právními nástupci původních účastníků.

V r c h n í s o u d v Olomouci usnesením ze dne 26. 1. 2012 k odvolání M. S. potvrdil usnesení soudu prvního stupně ve výroku II., kterým bylo rozhodnuto o procesním nástupnictví na straně žalovaného.

Odvolací soud – cituje ustanovení § 107 odst. 1 a 2 o. s. ř. – přitakal soudu prvního stupně v závěru, že procesním nástupcem původního žalovaného je v dané věci M. S., jíž podle výsledků dědického řízení připadl veškerý majetek tvořící pozůstalost po zemřelém účastníkovi. Za opodstatněné přitom neměl výhrady odvolatelky, podle kterých jako dědic neodpovídá za dluhy původního žalovaného ve smyslu ustanovení § 470 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, neboť původní žalovaný zanechal pouze majetek nepatrné hodnoty (ve výši 1100 Kč) a probíhající řízení proto mělo být zastaveno podle ustanovení § 107 odst. 5 o. s. ř., popřípadě mělo být soudem rozhodnuto, že v řízení bude pokračováno jen ohledně pohledávky v uvedené výši. Podle odvolacího soudu by však takový postup přicházel v úvahu jen tehdy, jestliže by původní žalovaný neměl žádného právního nástupce (jako by tomu bylo v případě zastavení řízení o dědictví podle ustanovení § 175h odst. 1 a 2 o. s. ř.), taková situace však v posuzované věci nenastala.

Proti usnesení odvolacího soudu podala M. S. dovolání, které má za přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., namítajíc, že spočívá na nesprávném právním posouzení věci, tj. uplatňujíc dovolací důvod podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř.

Dovolatelka soudům nižších stupňů vytýká, že již v souvislosti s rozhodováním podle ustanovení § 107 o. s. ř. o tom, zda a s kým bude v řízení pokračováno na místě zemřelého původního žalovaného, nezkoumaly míru odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele. Dovolatelka přitom v posuzovaném případě neodpovídá za dluhy zůstavitele D. S. podle ustanovení § 470 odst. 1 obč. zák., neboť zůstavitel zanechal majetek jen nepatrné hodnoty. Podle dovolatelky v takovém případě povaha věci neumožňovala v řízení, jehož předmětem byl dluh zůstavitele, pokračovat a řízení mělo být podle ustanovení § 107 odst. 5 o. s. ř. zastaveno. Posouzení rozsahu odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele se totiž neprojevuje jako okolnost, která by byla významná pro rozhodnutí ve věci samé, ale již při zkoumání podmínek řízení.

Proto dovolatelka požaduje, aby Nejvyšší soud rozhodnutí soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Tříčlenný senát číslo 29, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, dospěl k závěru, že pro rozhodnutí projednávané věci je určující (významné) vyřešení právní otázky, zda – v situaci, kdy fyzická osoba, po níž se žalobce domáhá uhrazení své (směnečné) pohledávky, ztratí (v průběhu řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu) způsobilost být účastníkem řízení – je třeba zkoumat míru odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem (§ 470 obč. zák.) již v souvislosti s rozhodováním podle § 107 o. s. ř. (tedy při rozhodování o tom, zda a s kým bude v řízení pokračováno), nebo zda se soud posouzením rozsahu odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem musí zabývat až při rozhodování o věci samé. Uvedená otázka je přitom Nejvyšším soudem rozhodována rozdílně.

V usnesení ze dne 21. 12. 2009, sp. zn. 29 Cdo 5198/2007 (které je – stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže – veřejnosti dostupné na webových stránkách Nejvyššího soudu), dospěl Nejvyšší soud k závěru, že při rozhodování o tom, s kým bude v řízení pokračovat poté, co dosavadní účastník (fyzická osoba) ztratil po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení (§ 107 o. s. ř.), soud nezkoumá, v jaké výši právní nástupce dosavadního účastníka řízení odpovídá za jeho dluhy (§ 470 odst. 1 obč. zák.). Přitom zdůraznil, že v řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu se v tomto směru navíc prosadí závěr, podle něhož správnost směnečného platebního rozkazu je nutné posuzovat podle stavu, který zde byl v okamžiku jeho vydání, s tím, že skutečnosti, k nimž došlo až po této době, nemohou být důvodem ke zrušení směnečného platebního rozkazu a taková procesní obrana žalovanému přísluší až v řízení o výkon rozhodnutí.

Naopak v usnesení ze dne 27. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 220/2009 (uveřejněném v časopise Soudní judikatura číslo 3, ročníku 2011, pod číslem 32), Nejvyšší soud (ve věci, v níž byl dovoláním napaden rozsudek odvolacího soudu vydaný rovněž v řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu) uzavřel, že neodpovídá-li dědic za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem buď vůbec (protože zůstavitel nezanechal majetek nebo protože zůstavitel zanechal majetek nepatrné hodnoty, který byl v řízení o dědictví vydán tomu, kdo se postaral o pohřeb), nebo odpovídá-li jen omezeně (protože zůstavitel sice zanechal majetek, avšak pasiva dědictví přesahují cenu nabytého dědictví), neumožňuje povaha věci pokračovat v řízení o celé pohledávce a soud proto podle ustanovení § 107 odst. 5, věty první, o. s. ř. zastaví řízení (zcela či zčásti) v takovém rozsahu, v jakém dědic za dluh zůstavitele neodpovídá.

Jelikož výše vymezený rozpor v judikatuře Nejvyššího soudu je dle přesvědčení senátu číslo 29 namístě odstranit v rozhodovací činnosti tohoto soudu postupem podle § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (k tomu srov. též rozsudky velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 2010, sp. zn. 31 Cdo 4291/2009 a ze dne 13. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 2805/2011, uveřejněné pod čísly 96/2010 a 121/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), postoupil senát číslo 29 věc k projednání a rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu. Velký senát pak věc projednal a rozhodl o ní v souladu s ustanoveními § 19 a § 20 odst. 1 uvedeného zákona.

Nejvyšší soud úvodem poznamenává, že rozhodné znění občanského soudního řádu, podle kterého dovolání projednal a rozhodl o něm (do 31. 12. 2012), se podává z části první, článku II bodu 7 zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Dovolání M. S. je přípustné podle ustanovení § 239 odst. 2 písm. b) o. s. ř. a je i důvodné.

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají. Nejvyšší soud se proto – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelkou, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Podle ustanovení § 107 o. s. ř., jestliže účastník ztratí po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení dříve, než řízení bylo pravomocně skončeno, posoudí soud podle povahy věci, zda v řízení může pokračovat. Není-li možné v řízení ihned pokračovat, soud řízení přeruší. O tom, s kým bude v řízení pokračováno, soud rozhodne usnesením (odstavec 1). Ztratí-li způsobilost být účastníkem řízení fyzická osoba a umožňuje-li povaha věci pokračovat v řízení, jsou procesním nástupcem, nestanoví-li zákon jinak, její dědici, popřípadě ti z nich, kteří podle výsledku dědického řízení převzali právo nebo povinnost, o něž v řízení jde (odstavec 2). Ten, kdo nastupuje do řízení na místo dosavadního účastníka řízení, musí přijmout stav řízení, jaký tu je v době jeho nástupu do řízení (odstavec 4). Neumožňuje-li povaha věci v řízení pokračovat, soud řízení zastaví (odstavec 5, věta první).

Podle ustanovení § 470 obč. zák. (platného v den smrti původního žalovaného, k tomu srov. § 3069 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku) dědic odpovídá do výše ceny nabytého dědictví za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele a za zůstavitelovy dluhy, které na něj přešly zůstavitelovou smrtí (odstavec 1). Je-li více dědiců, odpovídají za náklady zůstavitelova pohřbu a za dluhy podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví (odstavec 2).

Ustanovení § 471 obč. zák. pak stanoví, že je-li dědictví předluženo, mohou se dědici s věřiteli dohodnout, že jim dědictví přenechají k úhradě dluhů. Soud tuto dohodu schválí, neodporuje-li zákonu nebo dobrým mravům (odstavec 1). Nedojde-li k dohodě mezi dědici a věřiteli, řídí se povinnost dědiců plnit tyto dluhy ustanoveními občanského soudního řádu o likvidaci dědictví. Dědici přitom neodpovídají věřitelům, kteří své pohledávky neoznámili přesto, že je k tomu soud na návrh dědiců vyzval, pokud je uspokojením pohledávek ostatních věřitelů cena jimi nabytého dědictví vyčerpána (odstavec 2).

Nejvyšší soud již v usnesení sp. zn. 21 Cdo 220/2009 vysvětlil, že ten, kdo (jako dědic) nabyl dědictví, neodpovídá za zůstavitelovy dluhy, které na něj přešly zůstavitelovou smrtí, v plném (neomezeném) rozsahu. Český právní řád vychází – jak vyplývá z výše citovaného ustanovení § 470 odst. 1 obč. zák. – ze zásady, že dědic odpovídá za dluhy zůstavitele (přebírá zůstavitelovy dluhy) a za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele jen omezeně, a to do výše ceny nabytého dědictví (*pro viribus hereditatis*); je-li více dědiců, odpovídají za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s jeho pohřbem podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví (§ 470 odst. 2 obč. zák.).

Odpovědnost dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s jeho pohřbem je modifikována v případě, bylo-li v řízení o dědictví zjištěno předlužení dědictví a skončilo-li řízení o dědictví schválením dohody dědiců s věřiteli o přenechání předluženého dědictví věřitelům k úhradě dluhů (§ 471 odst. 1 obč. zák., § 175p a § 175q odst. 1 písm. c/ o. s. ř.) nebo byla-li v řízení o dědictví nařízena likvidace dědictví (§ 471 odst. 2 obč. zák., § 175t až § 175v o. s. ř.). V těchto případech dědic odpovídá za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem – na rozdíl od postupu podle ustanovení § 470 obč. zák., kdy odpovídá do výše ceny nabytého dědictví nejen zděděným, ale i svým vlastním majetkem – jen majetkem náležejícím do dědictví a k uspokojení

zůstavitelových věřitelů tu výlučně slouží buď přenechané věci, práva a jiné majetkové hodnoty z dědictví (podle dohody o přenechání dědictví věřitelům) nebo výtěžek získaný zpeněžením zůstavitelova majetku (při likvidaci dědictví).

Ustanovením § 471 odst. 2 obč. zák. se tedy neřídí odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem vždy, je-li dědictví předluženo, ale jen tehdy, byla-li v řízení o dědictví nařízena likvidace předluženého dědictví. V případě, že soud v řízení o dědictví schválil dohodu dědiců, kterou si mezi sebou vypořádali předlužené dědictví, že potvrdí nabytí předluženého dědictví jedinému dědici nebo že potvrdí nabytí předluženého dědictví podle dědických podílů (§ 481, § 482 a § 483 obč. zák., § 175q odst. 1 písm. a/, c/ a d/ o. s. ř.), odpovídá dědic (dědici) za dluhy zůstavitele vždy podle ustanovení § 470 obč. zák.; ostatně, rovněž tato právní úprava se (stejně jako ustanovení § 471 obč. zák.) dotýká právě předluženého dědictví, neboť omezení odpovědnosti dědice (dědiců) za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem má svůj význam jen tehdy, převyšují-li pasiva dědictví jeho aktiva, tedy je-li (řečeno jinak) dědictví předluženo.

Neodpovídá-li dědic za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem vůbec, protože zůstavitel nezanechal majetek nebo protože zůstavitel zanechal majetek nepatrné hodnoty, který byl v řízení o dědictví vydán tomu, kdo se postaral o pohřeb (a jsou-li tedy splněny předpoklady pro zastavení řízení o dědictví podle ustanovení § 175h odst. 1 a 2 o. s. ř.), nemá zůstavitel procesního nástupce, s nímž by bylo možné v řízení pokračovat. I když předmětem řízení je dluh, který – obecně vzato – přechází na dědice, povaha věci v takovém případě neumožňuje pokračovat v takovém řízení; soud proto řízení podle ustanovení § 107 odst. 5, věty první, o. s. ř. zastaví.

V případě, že dědic odpovídá za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem jen omezeně, neboť zůstavitel sice zanechal majetek, avšak pasiva dědictví přesahují cenu nabytého dědictví, je nepochybné, že některé pohledávky zůstavitelových věřitelů, popř. část těchto pohledávek, zůstanou neuhrazeny. Jestliže rozsah odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem odůvodňuje závěr, že bude (má být) splněna jen část pohledávky zůstavitelova věřitele, má zůstavitel procesního (a právního) nástupce jen v takovém rozsahu, v jakém dědic odpovídá za zůstavitelův dluh. V rozsahu neuspokojované části pohledávky nemá zůstavitel procesního nástupce, povaha věci neumožňuje pokračovat v řízení o celé pohledávce a soud proto podle ustanovení § 107 odst. 5, věty první, o. s. ř. zastaví řízení v takovém rozsahu, v jakém dědic za dluh neodpovídá.

Z uvedeného (mimo jiné) podle přesvědčení velkého senátu vyplývá, že omezení odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem je třeba procesně vyjádřit nikoliv zamítnutím nebo odmítnutím žaloby zčásti, ale zastavením řízení v rozsahu té části věřitelovy pohledávky, za níž dědic s ohledem na cenu nabytého dědictví neodpovídá, a že míru odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem je zásadně třeba zkoumat již v souvislosti s rozhodováním o tom, zda a s kým bude v řízení pokračováno (podle ustanovení § 107 o. s. ř.), a nikoliv teprve při rozhodování o věci samé. Posouzení rozsahu odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem se totiž, jak důvodně namítá dovolatelka, neprojevuje jako okolnost, která by byla významná pro rozhodnutí ve věci samé, ale již při zkoumání podmínek řízení (posléze vyjádřené rozhodnutím o tom, s kým bude v řízení pokračováno na místě účastníka, který ztratil po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení).

Shodný závěr (co do způsobu, jakým je v probíhajícím řízení nutné zohlednit rozsah odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady spojené s pohřbem) je ostatně zastáván rovněž odbornou literaturou. K tomu srov. např. dílo Drápal, L., Bureš, J., a kol. Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 724, nebo dílo Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Šínová, R. a kol: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 374.

Výše učiněné závěry se přitom nepochybně plně prosadí rovněž v poměrech řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu. Jakkoli obecně platí, že správnost směnečného platebního rozkazu je nutné posuzovat podle stavu, který zde byl v okamžiku jeho vydání, přičemž skutečnosti, k nimž došlo až po této době, důvodem ke zrušení směnečného platebního rozkazu být nemohou (k tomu srov. např. závěry formulované Nejvyšším soudem v rozsudku ze dne 26. 7. 2007, sp. zn. 29 Odo 63/2006, uveřejněném pod číslem 31/2008 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), při zkoumání podmínek procesního nástupnictví po zemřelém žalovaném (pro účely rozhodnutí podle ustanovení § 107 o. s. ř.) nejde o posouzení správnosti směnečného platebního rozkazu z pohledu žalovaným včas uplatněných námitek (jinak řečeno, o posouzení, zda by měl být směnečný platební rozkaz k námitkám žalovaného zrušen či ponechán v platnosti), ale o zkoumání podmínek řízení, za nichž vůbec soud může v jím projednávané věci o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu meritorně rozhodnout. K tomu, zda takové podmínky jsou splněny, přitom přihlíží soud (i v řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu) kdykoli za řízení (srov. § 103 o. s. ř.).

Lze tedy uzavřít, že měl-li odvolací soud v poměrech projednávané věci pro rozhodnutí podle ustanovení § 107 odst. 1 o. s. ř. o tom, s kým bude v řízení pokračováno na místě zemřelého dlužníka, za bezvýznamné to, zda (případně v jakém rozsahu) jeho dědic s ohledem na cenu nabytého dědictví za dluh vůči žalobkyním odpovídá (§ 470 odst. 1 obč. zák.), je jeho právní posouzení věci neúplné a tudíž i nesprávné.

Nejvyšší soud proto, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), usnesení odvolacího soudu podle § 243b odst. 2, věty za středníkem, o. s. ř. zrušil. Důvody, pro které nemohlo obstát rozhodnutí odvolacího soudu, dopadají i na usnesení soudu prvního stupně; Nejvyšší soud proto zrušil i je a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta druhá, o. s. ř.).